

A NÉPISKOLAI VALLÁSTANÍTÁS JELEN ÁLLÁSA ÉS CZÉLSZERŰ REFORMJA.¹⁾

Jézus volt a nép legkitünőbb vallástanítója. Ő nemcsak a legtisztább hitet és erkölcsiséget hirdette, hanem közlésök leghelyesebb módját is tökéletesen eltalálta. Nem állított fel tanállitmányokat, (dogmákat), nem bocsátkozott tudós fejtegetésekbe és bizonyítgatásokba, hanem szólott egyszerűen a nép felfogásához mértén és szív szerint, hogy magát megértesse, s megfelelő érzelmeket keltsen, hogy a szemlélt és ismert dolgokról istentudatra s tapasztalati tények által nemes érzelmekre, szeretetre és erkölcsiségre vezéreljen. Mily fel-ségesek, gyönyörűek és közetlenül hatók beszédei, beszélgetései, példázatai, közmondásai! Soha sem tévesztik el az érzelemre és az értelemre hatásukat. A gyengébbeknek édes tejet, az erősebbeknek keményebb eledelt nyújt; s hogy semmiben sem hagyja homályban tanítványait, sőt alkalma legyen a dolgok mélyére vezetni, gyakran intézi hozzájuk e kérdést: Értitek-e mindezeket? Majd szemléltetés által vezet a legfelségesebb igazságra: „Tekintsetek az égi mararakra: mert azok nem vetnek, sem aratnak, sem a csürbe nem takarnak, mindazáltal mennyei atyátok eltartja azokat. Vegyétek eszetekbe a mezei liliomokat, mi módon nevednek; ha az Isten a mezőnek fűvét így ruházza, nemde nem sokkal inkább-e titeket (Máté VI. 26—30)?“ Jézus, valamint önmaga, a hagyomány mellett a külvilág és saját henseje szemlélete által jutott el Isten ismeretére s más vallási igazságokra, ugy tanítványait is ezen az uton vezérelte azokra. Legfőbb szemléleti tárgyul önmagát, egész életét állítja eléjük, mondván: „A mint én cselekedtem, ti is úgy cselekedjétek. Gondjába vette a kis gyermekeket, mint a kik legalkalmasabbak a vallásosság elfogadására: „Engedjétek, hogy jöjjenek hozzám a kis gyermekek, mert ilyeneké a mennyeknek országa. (Márk. X. 14.)“ S végül tanítványait is azért küldé ki, hogy „tanítsanak minden népeket (Máté XXVIII. 19.)“

Jézus apostolai hiven követték a mester példáját, és utasításait. Midőn a ker. vallást terjesztették a zsidók és pogányok között, ezt rendesen tanítással kapcsolták össze s az ismertről haladtak az ismeretlenre. Meglepő példája ennek az, midőn Pál az athénei főtörvényszék előtt hirdeti azt az Istent, a ki oltárok felirata szerint „az ismeretlen Isten“; és hirdeti Istennek az emberben munkás erejét, a ki által élünk, mozgunk és vagyunk; miképpen — így szól — a ti prófétáitok közül is mondották némelyek: „mert az ő nemze-

¹⁾ Felolvasás a Dávid F.-egylet közgyűlésén, 1886. aug. 28-án, Kolozsvárt.

dekei vagyunk“ (Csel. XVII. 23. 28.) Ugyancsak Pál szerint az ember szemlélődés által eljuthat Isten ismeretére: „mert a mi az Istenben láthatatlan, tudniillik az ő örökkévaló hatalma és egyéb isteni tulajdonságai, a világ alkotása óta az ő műveiből megértetvén, megláttatnak (Róm. I. 20.)“ S hogy az apostolok az emberi józan értelemnek is megadták a maga jogát, több példa igazolja, nevezetesen az, midőn látja Filep, hogy a szerezsen királyné komornyikja olvassa Esaiást, ezt kérdi tőle: „Érted-e a mit olvassz (Csel. VIII. 30)?“ A felnőttek oktatásán kívül az apostolok, a gyermekekre is kiterjesztették figyelmüket. Azonban ők, a kik a körülményekhez képest inkább a felnőttekkel voltak elfoglalva, a gyermekek vallásos oktatását és nevelését a szülőkre bízták, s intették a szülőket: „Ne ingereljétek gyermekeiteket haragra, hanem neveljétek tudományban és az Úr beszédének intésében“; s viszont intették a gyermekeket: „engedelmesek legyetek az urban szüleiteknek (Ef. VI. 1—4).“ Így még sokáig az ős keresztény egyházban a gyermekek tanítása a szülei ház befolyása alatt hagyatott. A keresztény érzületű anyák nevelése nagy befolyásu lett annyira, hogy a legnagyobb egyházi tanítók nagyságukat anyjaiknak köszönhették.

Az apostolok ideje után következő százakban a vallástanítás a katechumenatus intézményében állott, mely szerint a felnőttekben a vallás iránt először érdekeltséget keltettek, hallgatónak befogadták, oktatták. Az oktatás tárgya a hit fogalma, lényege, az apostoli hitforma volt; a Miatyánkot csak a keresztelés után mondhatták; mikor már a fiasági jogot megnyerték. Innen származott aztán az apostoli hitformából, Miatyánkból, tizparancsolatból s ezek magyarázatjából álló kérdésekben és feleletekben tárgyalt katechismusi vallástanítás, mely a középkoron keresztül a legújabb korig a népiskolákban is fentartotta magát. Még volt értelme az ős keresztény korban a hit-tételek s egyházi formulák tanításának a népnél, mert akkor a felnőtteket részesítették benne; de mivel a 8. és 9-ik százban a kisdetek keresztelése közönségessé lett, ettől kezdve a gyermekek részesültek rendszeres vallásos oktatásban mégpedig az általuk nehezen felfogható tantételekből álló katechismusi oktatásban. Ez az oka annak, hogy hosszú időn keresztül még a legjobb, legbúzóbb törekvés sem tudott ezzel a módszerrel kellő eredményt vivni ki a gyermekek vallásos oktatásában, mert nem szült értelmes meggyőződésen alapuló hitet, nem bírta az életre kiható Krisztusi szeretet melegét oltani a szívekbe.

A gyermekbarátoknak jutott a múlt százban kiválólag az a szerencse, hogy egy új iránynak uttörői legyenek. Basedow rámutat a vallástanítás hiányaira, milyenek „a gépies és értelem nélküli imádkozások, a gyermekeknek a vallástanulás miatti megfenyítése, bottal kényszerítés az ájtatoskodásra, a földi bajok és saját nyavalyásságunk felett való örökös jajgatások, a helyett, hogy a gyermeket a természet szép rendjére s az abban nyilatkozó isteni észre figyelmeztetnék; a korai tanulás ördögről, poklóról s általában oly dolgokról, melyeket nem értenek, a mi által aztán megszokják azt te-

kinteni szent félelemmel, a mit nem értenek.“ Salzman ismét magán tapasztalta az eddigi vallásos nevelés ferdeségét: „Tulajdonképp — úgy mond — abban az iskolában, a hol ő tanult, nem is tanítottak vallást, mert a káté s a szentírásbeli helyek magyarázat nélküli magoltatása nem vallás-tanítás“.

Luther Márton fellépése a katechismusi vallástanítás terén, a mennyiben ezt bibliai alapra fektette, sokat, kimondhatatlan sokat tett ugyan, de a vallástanítás természetes módszere, a legújabb kor érdeme.

A népiskolai vallástanítás korunkban jó irányban van és halad. Az európaszerte megindított általános népnevelés felébresztette a vallástanítás kérdését is mindenütt.

Angolországban, mely országra annyit hivatkozunk, mint a válásosság minta hazájára, a népnevelést s ezzel a vallástanítást is az 1870-ik évi országos törvény rendezte. Mig meghagyta mindenik felekezetnek azt a jogát, hogy hiveinek a vallást saját hitelvei szerint tanítsa, meghatározta, hogy csak azok az iskolák birhatnak nyilvánossági jogot, melyekben felekezeti káté és vallásos formulák nem taníttatnak. De intézkedik arról, hogy mindenik iskolában tanítsa a rendes tanító a bibliai vallást, úgy, hogy az ilyen vallási órák a délelőtti, vagy délutáni tanórák elejére vagy végére essenek, hogy a vallási órák alatt bármely szüle gyermekeit otthon tarthassa. A szabadelvűeknek nagy küzdelmébe került e vívmány az angol-egyház merev confessionalismusával szemben. E küzdelemben a szabadelviség, a nyilvánosság elve győzött. „A nyilvánosság az erkölcsűeknek a világon a leghatályosabb ítélő-mestere, — mondja Corne (olv. Corn.), — hatása jobb, mint az igazság-szolgáltatásé, mert gyakran oly hibáknak veszi elejét, melyeket emez csak büntetni tud“.

Az angol-egyház hive azt mondja, hogy az új népiskolai rendszernek legfőbb gyengéje az, hogy ellensége a vallásos szellemnek; ellenben a tisztán világi iskolázás hive azt, hogy az új rendszer csak a régi felekezeti tanítás megörökítője. „A két fél közül egyiknek sincs igaza — írja Felméri (Isk. jelene Angl. I. 66. és 67. l) — s az új rendszer védelméről azt mondja: „Angolországban, a hol a keresztény vallás és erkölcsstan a társadalmi etikának oly nevezetes része, az iskolában, e gyémánt kiadású társadalomban, a keresztény vallás kútforrásának — a bibliának — nem lehet hiányoznia. Az angol napirendes teendőjét imádságon kezdi és biblia olvasáson végzi, s ha az iskola is úgy tesz, azzal csak azt mutatja, hogy a társadalmi életnek igazi képét viseli. Az egyház zokon veheti, hogy a vallástanítás úgy a pitvarba, vagy a mellék szobába szorul, de hát az állam erre azt mondja, hogy ha már a munkás nép nagy része a társadalom eltévedt juha, úgy viselem gondját, a mint az én elveim dictálják. Elzárni senkit sem akarok a vallásos, erkölcsös nevelés áldásai elől, de a felekezetek száz színű csalhatatlanságával szemben, egyetlen gyakorlati concordatum a neutralitás terére való helyezkedés. Ma, midőn a nemzeti nevelés nagy műve van szőnyegen, szóba sem jöhet

az egyház régi kiváltsága, mely a lelkiismereti jogok szilárd alapjai lerakása és terjesztése helyett a lelkiismeretet bilincsekbe verte“.

Igaz ugyan, hogy — Felméri szerint — „még Londonban is sok kívánni való van a szent történetek tanításában, és az iskolaszék egyik felügyelője 1879. évi jelentésére így szól: „Legközönségebb hiánya a bibliás oktatásnak, hogy a gyermekek a tanrendben megszabott különböző helyeket és a bibliai kiváló egyénekre vonatkozó főbb tényeket betanulják és elmondják, de nem figyelnek a szók értelmére, vagy azokra az elvekre, melyeket a szenttörténetek ábrázolnak.“ Másfelől kitünteti Mayo Erzsébetnek 1844-ben kiadott s azóta több kiadást ért a vallásoktatásra nagyon alkalmas vezérfonalát és mintaleczketúr könyvet, s így ismerteti: „E mű a fokozatosság mintaképe. A gyermek zsendülő elméjéhez alkalmazott leczkéekkel kezdődik, s lépésenként halad tovább egész a 12 éves és idősebb gyermekek felfogásáig. A mű gyakorlatiasságának egyik nevezetes vonása, hogy nem elmélet szerint, hanem a gyermekek erkölcsi szükségleteihez képest lassanként készült, s minden leczkének közvetlen próbája a tanterem volt. — Az első leczke-sorozat a gyermekekkel közli az Isten, teremtő és mennyei atya képzetét. A második sorozat a gyermekeknek, a szenttörténetekben foglalt elemi igazságokat nemcsak elbeszéli, hanem fali képekkel is illusztrálja. A harmadik sorozat már rendszeresebben tanítja a szenttörténeteket. Csak e fokon kezdi a teremtés, a patriarchák korát életrajzokban tanítani.

Ugyancsak ekkor kezdi meg Jézus élete tanítását is. Ezekhez járul a biblia természetrajza, mely a műnek igen értékes része, s kivált az újszövetségi szent történetek, Jézus mondásai és tettei magyarázatára és megértésére nagyon szükségesek. A negyedik és ötödik leczke-sorozat az újszövetségi történeteket befejezi, az apostoli hitforma tételeit magyarázza, s a tanulókat a biblia rendszeres olvasásába bevezeti. Mind e leczke-sorozatok a felekezeti tanokra való természetes bevezetés. Ily módszer alapvetése mellett mind a bibliát, mind az egyházi tanokat jobban meg lehet értetni a gyermekekkel, mint a hogy a közhasználatban levő tanítási módszerek megértetni bírják.“

Németországon a legújabb időben a természetes módszerre lett fektetve a népiskolai nevelés, s ezzel együtt a vallástanítás is megtalálta a helyes irányt. Szerencsére a vallásról magáról is tisztultabb nézetek emelkedtek érvényre, a melyek kifejezést nyertek a tudósknál s kezdenek átmenni a köztudatba is. Ezek szerint a vallás öntudatos érzelem, mely nem tan, hanem élet, a szentet élete Istenben s felebarátainkkal való közösségben, mint ez Jézus lelkében élt s épp ezért elmulásnak alávetve nincs; de az egyház tana mint emberi elme találmánya változó, sőt muló. Az újabb nevelő elvek s a vallásról való igaz felfogás önként vezette a német paedagogusokat a vallástanítás helyes módszerére. Megunva a heidelbergi káté könyv-nélkülözéséből álló vallástanítást, ellenállva a dogmatismusnak, megteremtették a természetes vallástanítás módszerét. Közülök kettőnek

ismertetem idevonatköző nézeteit, Dr. Kiss Áron, Népiskolai vallástani módszertana (23, 25. lap) nyomán. Diesterweg szerint: „A vallástanítás az egész embert miveli s épp azért a gyermek természetéhez kell alkalmazkodnia. A vallástanítás célja előtte az általános humanistikai törvények megismertetése. Tehát semmi confessionalismus, mert ez kizárja az általános emberit. A vallásos mivélés alakját a fejlődő természet törvényei szabják meg, ezért is a következő elvek érvényesek: vidámság; félre minden sötétséggel; szemléletesség; félre az emlékezeti limlommal; fejlődés és fejleszthetőség; félre minden dogmatikai oktatással; rendszertelenség; félre minden theologiai rendszerrel s katekizmussal; haladás, — félre a végleges megállapodásokkal stb. Minden embernek azt az utat kell megtenni, melyet az emberiség fejlődés közben megtett, az oktatásnak tehát történelmi alapon kell állani, s az emberi nem története által őt magát, a vallás történelme által pedig vallásos öntudatát kell kifejleszteni. A történeteket vidám komolysággal lehet elbeszélni (példa rá Jézus), kielégíti a szemlélet igényeit, továbbá a vallásos tartalom konkrét alakot ölt vele, úgy, hogy azt, a gyermekeknek meg lehet magyarázni, s velők meg lehet értetni. A történelem nem nyújt rendszert, de életet ébreszt; gondolkodni, érezni tanít s nemes ösztönöket kelt s felmutatja a végetlen fejlődést s annak lehetőségét. A vallástanítás a népiskolában történelem. De honnan vegyük? Az ó- és újtestamentumból, s pedig onnan is olyanokat, melyek lélektanilag igazak, s a szívre, fejre, akaratra benyomást tesznek. Tárgyaljuk azokat úgy, hogy a tanuló érzékelje, érezze, gondolja . . . Tehát fejsük ki a történetekben levő vallási és erkölcsi képzeteket és fogalmakat s alkalmazzuk a gyermek életére is. Vessünk bé lelkébe megtartásra érdemes mondatokat, s gondolatokat; kedveltessük meg vele az egyes költői gondolatok szépségét, de óvakodva, hogy emlékezetét meg ne terheljük. Az emlékezet terhe lenyomja a szellemet, s elfojtja a kedélyt. Ezen alapelvekből kiindulva harczolt a felekezeti iskola ellen s kívánta a közös iskolákat közös vallástanítással, melyekben minden német gyermek egyesüljen.“ Hasonlóan nyilatkozik egy más paedagog Kehr K., kinek a bibliai történetekre vonatkozó nézeteiből ki kell vonnom a következőket:

„A bibliai történetek elbeszélésére vonatkozólag: a tanítás a bibliai szavakhoz tartsa ugyan magát, de az érthetlent hagyja el, a nehezet cserélje fel könnyebbel s kerülje a szövevényes mondatokat; a gyermekeket is lassanként vezesse rá a biblia nyelvére. A felsőbb fokokra válaszszon egyes bibl. jellemképeket, de legyen folytonosan több tekintettel a történetek kapcsolatára, hogy istenországát e földön annak történelmében felmutathassa. A történetek tárgyalásához énekeket s szentírási helyeket is csatol.“ A bibl. történetek tanítása ellen emelhető támadásokra következőleg válaszol: Minden nemzedék az által halad, ha elsajátítja a mit előtte kiderítették. Ez elsajátításra a szent történetek kiválólag alkalmasok, mert Izrael népe a vallás klasszikus népe. Ha a vallás tárgyiasan véve azon belső és elválaszthatatlan összszekötetés, melyben mi és minden dolgok Istenhez állunk; alanyilag véve pedig ezen összszekötte-

tés élő tudata: nem lehet tagadni, hogy Izrael népénél az Isten-tudat erősebb és élénkebb volt, mint bármely népnél. A görögök ki-művelték a művészetet, a rómaiak a jogot, az Isten fogalma kifej-tésének érdeme a zsidókat illeti. Vezessük a gyermekeket Izrael népe történelmébe, hol a vallás konkrét alakban, élő példákban áll előt-tünk. Ide járul továbbá, hogy a bibliai történet élesen színezett életképei a kegyesség áldását, az istentelenség átkát oly hatásosan festik, s a vallásos igazság, a gyermeki egyszerűség és hűség bélye-gét oly félreismerhetetlenül viselik, hogy azok a legalkalmasabb szem-léltető alakok a vallástanítás számára. Történelem és tan, tan és élet, vallás és erkölcs, oly belső szoros viszonyban állanak egymás-sal azokban, mint sehol másutt. Istenre minden oly világosan vonat-kozik, a mellett mindenkire nézve oly egyszerűen, emberileg, talá-lóan van festve, hogy ott minden ember megtalálja saját szellemi arcz-képét. De végre a bibl. történetek nemcsak erkölcsi jelentőségű tar-talmuknál, istenes gondolataik teljességénél, hanem előadásuk szem-léltető, élet eleven alakjánál fogva is a legalkalmasabb vallási tan-anyag.“

Hazánkban is az 1868. évi népoktatási országos törvény nyo-mában hatalmas lendületet vett a népnevelés ügye, mind az elmélet, mind a gyakorlat terén. Ez előtt nem zárkozhattak el, számolniok kellett az egyházaknak, nem csak mint iskola fenntartó testületek-nek, de mint vallás-erkölcs irányu nevelő intézeteknek is. S miként népiskoláinkban, a világi tárgyak oktatásában elméletileg úgy, mint gyakorlatilag nagy részt a németországi paedagogok elvei jutottak diadalra, ugy a vallástanításban is az ő elveik és nézeteik jelölnek irányt. Ev. ref. és ágostai hitvallásu atyánkfiai azokat az elveket már jó részt elfogadták s meg is valósították. De midőn konstatá-lom, hogy valamint a multban, ugy a jelenben is külföldről jött el-ve irányozták s irányozzák népnevelésünket s azoknak hazánkban is készséggel akadtak hivei és megvalósítói nem hagyhatom emli-tetlen hazánk egyik legnevezetesebb paedagogusát Dr. Brassai Sám-uel, ki „az oktatás elveit eredeti, önálló gondolkozáson alapuló rendszerbe foglalta. Elmélete, mint magyar gondolkozás szüleménye ránk nézve kiváló fontosságú.“ Elvei a népiskolai oktatás ugy egyéb tárgyai, mint a vallástanítására nézve alaposan utbaigazítók. Egy párt felhozók izelítőül:

„A tanítandó eszmék a tanítvány elméje érettségéhez szabot-tak legyenek.“

„Tanítsunk igazságot.“

„Nem kell trivialis, midennap látott és használt tárgyakat venni fel, hanem olyakat, a melyek bármínemü kis fokra újdonság ingeré-vel a gyermek tudvágját ébreszteni és készíteni alkalmasok.“

Arany mondatok, melyeket a vallástanító is a tananyag és tan-alak megválasztásánál és alkalmazásánál sikerrel használhat. (A nép-iskola módszertana. Dittes, Gyertyánffy és Kiss 220. lap.)

Miután vázlatosan ezekben érintettem a népiskolai vallástani-tás történelmét: multját és jelen állását, azt hiszem áttérhetek azon

minden paedagogus előtt igen fontos kérdésre, hogy mi legyen a vallási tananyag? A ker. vallási tananyag nem lehet más, mint a mi az előadottak szerint eddig is volt; mert a bibliai történetek a ker. egyház történelme s ezekből előtűnő hit- és erkölcsstan s minden ága a vallási tananyagnak megállhat a népiskolában, ha a nevelés-tudomány elvei szerint dolgoztatnak fel. Érdekesnek tartom megemlíteni e helyen a nevelés-tudomány néhány főbb elvét ide vonatkozólag: Logyen az oktatás természetes és a mai vallásos neveltséggel egybehangzó. Menjünk az ismertről az ismeretlenre s a könnyebbről a nehezebbre. „A mi a legjobb — mondja Jean Paul — az a gyermeknek éppen elég jó“. A régiek oktatása a tekintélyen alapult, de azt ma a tanuló meggyőződésére kell építeni. Ne terheltelessék túl az elme, engedve Comenius óvásának, hogy „a gyermek ne kapjon a tudományoktól és könyvektől tengeri betegséget“.

Ezek alapján tehát legtermészetesebb az, ha a gyermek az első vallásos ismeretet a hozzá közelebb eső tárgyak szemléletéből meríti s már a szülei háznál vezéreltetik arra. És pedig akkor alapos ez ismeret, ha az atya, anya és gyermek közötti személyes viszonyon alapszik. Méltán nevezi Comenius a szülei házat „anyai iskolának.“

Élénken emlékezem még most is vissza gyermekkorom egy esetjére, a melyen, midőn lefeküdtem, így sohajtottam fel: „Istenem, adjad, hogy jól aludjam!“ S erre édes atyám így szólt: „Nó lásd fiam! ez a valódi ima, mert ez önként és szívből fakad.“ Ez mély nyomot hagyott lelkemben. Így fokozatosan a szülei ház, iskola, társadalom környezetéből, és a természetből vett szemléltető jelenségek, történetek és elbeszélések által vezéreltessék a gyermek az engedelmesség, a szeretet, hála, barátság, megbocsátás, jó tétel, türelem, munkásság, takarékoság, igazság, áldozatkészség s a gondviselő Isten ismeretére. Ezekkel kapcsolatosan taníttassanak tehát első fokon azon kiválogatott bibliai történetek, melyek a családi körhöz s a gyermeki értelem felfogásához legközelebb állanak. További fokozaton taníttassanak az ó és új szövetségi szenttörténetek kiválogotva, mert vannak bibliai helyek, „a melyekben erőszak, csalás, gyilkolások s egyéb bűnök fordulnak elő s nem alkalmas tananyag a gyermeki kedélyhez. Folytatólag ezen a fokozaton az egyháztörténelem taníttatnék, de ez sem egészben, hanem az egyes korszakokat feltűntető férfi és női jellemképekben, történetképek adva a történelemből, úgy tárgyalva, hogy mindezek a gyermeket a krisztusi hitre és erkölcsiségre vezessék. Harmadik fokozaton már lehetne tanítani a hit- és erkölcsstant, de nem az egyház felekezetit, hanem azt a hitet és erkölcsstant, a mely „a bibliai és egyháztörténelmi oktatás folytán mintegy magától alakul meg a gyermek szemei előtt“.

Ily berendezéssel a vallási tananyag az iskola többi tantárgyához csatlakozik, s velök összeköttetésbe hozható. „Az első fok ugyanis megfelel a beszéd és értelem gyakorlatoknak, a második fok az olvasmányoknak s egyszersmind a földrajzi oktatásban jó segítséget talál s a történelem első fokával összeér. A harmadik fokot pedig a történelemmel s ismét az olvasmányokkal hozhatni összeköttetésbe. (Vallástanítás módsz. Dr. Kiss Áron 35. l.)

E szerint a tanítás menete így volna megállítható:

I. Fokozat: Az első vallás erkölcsi oktatás, mely a szülei ház neveléséhez kapcsolódik, — az 1-ső és 2-ik osztályban.

II. Fokozat: A történelmi, mely a bibliai és egyház történetekkel oktat, vallás-erkölcsi irányban, — a 3-ik, 4-ik és 5-ik osztályban.

III. Fokozaton hit- és erkölcsstan, a 6-ik osztályban.

A népiskola hat osztályában a vallástanításban minden felekezeti színezetet mellőzhetni teljesen, az újabb neveléstani elvek szerint. Az ilyen kérdések: melyik egyház idvezit? az Isten egy személyü-e, vagy háromszoros? s több effélék nem ide valók. Egy jól oktatott ker. tanítóra, a népiskola osztályai vallásos tanítását az evangélium alapján nyújtott lelkiismerettel rá lehetne bízni, bármely ker. felekezetü lenne is különben.

A konfirmatiói káté tanítását ezek után czélszerűen be lehet osztani az ismétlő osztályokba, összekötve biblia ismertetéssel és olvasatással. E tanítás aztán lehetne felekezeti jellegü.

Az ima és vallásos tárgy ének s szemléleti képek mindenik fokozaton nélkülözhetetlen és alkalmas kiegészítői a vallástanításnak, a népiskolában. Az ima a vallásos kedély Istennel való közösségének, nyilatkozata; az ének és képek aesthetikai mivelő eszközök, emelik a kedélyt s a vallástanítást vonzóvá teszik.

A vallástanításnál a leghelyesebbnek látszik az előadó és kérdező tanításmód czélszerű végityése, a melyre a tanító számára készített tan- és vezérkönyvek kellő utasítást adnak.

A vallástanítás sikerültének nélkülözhetetlen egyik feltétele az is, hogy a tanító a neveléstani szakmiveltség mellett legyen vallásos s tanítványai iránt szeretetteljes. Milyen legyen a tanító? Locke azt felelte egy hasonló kérdésre: „nem bánom ha nem is tudós, de azt megkívánom, hogy becsületes, jó jellemü ember legyen“. Ide vág Spencer (olv. Szpenszer) mondása is, hogy: „A bölcselők nagy tettei nem annyira értelmöknek, mint inkább eszök kitünően vallásos hangelátának voltak gyümölcsei.“ Ezek után aztán másodrendü az a különben sokat vitatott kérdés: ki tanítsa a népiskolában a vallást, a lelkész-e, vagy a rendes tanító? Mindkét nézetnek számos pártolói és ellenzői vannak.

Az egyik a mellett van, hogy a lelkész tanítsa a vallást; mert — úgy mond — a tanítók különben is túl vannak terhelve, nem oly tanultak s buzgók s nem tudnak úgy a vallástanításhoz, mint a lelkészek s mert végül az újabb felekezeti és állami képezdékből kikerült tanítók vallástalanok, nem képeztetnek vallástanításra.

A másik azt vitatja, hogy a tanító tanítsa a vallást, mert az ellenkező feltevés sértés a tanítói kar ellen, a lelkészeknek is sok teendőik vannak, sőt nem is mind arra valók, hogy vallástanítók legyenek stb.

Ezekre csak annyit jegyzek meg, hogy ezek mind igazak lehetnek, de csak kivételesen és viszonyiasan és ily indokokból nem

tartom eldönthetőnek a kérdést, hanem csak elvek alapján. Hogy melyik tanítsa a vallást, ezt pusztán hivatali állás tekintetéből el nem bírálhatni, mert általános elfogadott elv, hogy szakmiveltségű vallásos, erkölcsös és szeretettel hevülő tanító lehet jó tanító, legyen az akár lelkész, akár tanító. Tehát ennek szem előtt tartásával taníthatná a vallást akármelyik. De meg kell azt is fontolni, hogy — a kis gyermekek tanításában a tanító benne van gyakorlatilag is, ebben ő a mester; — tanítványai közt él, figyelni munkáikban, kíséri játékaikban, megösmérheti lelkületöket, szellemi álláspontjukat s így lélektanilag sikerrel működhetik; — rendesebben megtarthatja a kiszabott vallási tanórát, mint a lelkész, a ki más kötelessége s talán távol lakása miatt, meglehet éppen azon szűken mért órát kénytelen elmulasztani, vagy legalább megessonkítva adni, — a tanító jobban fegyelmehzet s élhet s csakis ő élhet különösen megelőző fegyelmével, — a tanító keze alatt a gyermek nem mellékesnek, hanem éppen oiy lényegesnek s talán még lényegesebbnek tartja a vallást, mint egyéb tantárgyakat, mert megjegyzem, hogy nevezetesen a községi és állami iskolákban, hol négy-öt féle felekezeti gyermek van, a felekezeti lelkészek vagy tanítók keze alatt ugy elszoródik tárgy, idő, alkalom, nem is említve az egymás ellen rontó felekezeti ellentéteket, hogy az eredmény kevéssel több a semminél; — a vallástanításnál az egyéniséget különösen tekintetbe kell venni, azt pedig a tanító mindig inkább ismeri, mint a lelkész; — általában a vallást, mint leghathatósabb nevelési eszközt a nevelő számára kell fentartani.

Azt, hogy némelyek a tanítókat vallástalanoknak kiáltják ki, vajjon igen gyakran nem arra vihetni-é vissza, hogy a népiskolában a neveléstani elvekből folyólag a vallási tananyag nem lehet felekezeti, s a szakjára mivel tanító inkább azokhoz alkalmazkodik, mint a dogmákhoz?

Minden nehézségek elenyésztetése s a siker biztosítása végett legczélszerűbbnek látnám, a népiskolai vallástanítást államilag, vagy a keresztényi testvéri szeretet alapján felekezetközi megegyezéssel ugy rendezni, mint Angolországban van, hogy azt tanítsa osztatlan iskolában a rendes, a több tanítót bíró iskolában pedig az egyik tanító felekezeti különbség nélkül. Ennek üdvös hatása elmaradhatatlan lenne mind a vallásos, mind a nemzeti életre nézve. E volna a keresztetnek egyik legszebb s az egész magyar hazára áldásosan kiható munkája!

Gyakorlati tekintetből szükségesnek látom röviden ismertetni még azt, hogy miként áll jelenleg unitárius egyházunkban a népiskolai vallástanítás?

E tekintetben nálunk nem sok történt. A főtisztelendő E. K. Tanács 165—1876. t. ü. szám alatt elfogadta népiskoláinkba azt a „tantevet“, a melyet az országos közoktatási kormány adott ki, s ugyanekkor 5. pont alatt meghatározta: „A vallástanítás a folyó tanévben az eddigi gyakorlat mellett marad, míg ez ügyben munkába vett szükséges intézkedéseket megteheti“. Mi volt az eddigi gyakor-

lat? azt talán csak az illető tanítók tudták, s követték is azt, a mit legjobbnak vélték. Az ez ügyben munkába vett szükséges intézkedések is maig elmaradtak. Tíz év tanuskodik tétlenségünk mellett!

Tettek-é valamit, s mit tettek a többi egyházkörök, egyes ekklésiák vagy tanítók ez érdemben, arról nincs tudomásom. Marosi egyházkörünk több ízben intézkedett a vallástanításról; különösen az 1884-ik évi közgyűlésén 9. szám alatt meghatározta: „A vallástanításra addig is, míg a K. Tanács által a hivatalos szám alatt tett azon ígérete teljesülhetne, hogy a vallástanítás érdekében tervet készítsen, köri gyűlésünk meghatározza, hogy az 1-ső és 2-ik osztályuaknak: imák és erkölcsi elbeszélések taníttassanak; a 3-ik és 4-ik oszt. Szász Károly „kis bibliája“, — az 5-ik oszt. a ker. vallás elemei és a 6-ik oszt. Simén Domokos Szenttörténetek; a konfirmándusoknak Ferencz József „kátéja“.

Az egyházkör intézkedése következtében az eredmény kedvezőbb lett. Különösen egy pár szakszerűen mivelt tanítónk, a kik az erkölcsi elbeszéléseket előadó és kérdezhető módszerben tanították, szép sikert értek el. Abban ugyan nincs összhang, hogy a tananyag 6 osztályra van beosztva, mert a tankötelezettség hiányos keresztül vitele miatt 13 iskolánkból 2 van öt osztályu, 7 négy osztályu, 3 három osztályu és 1 két osztályu; ismétlő három osztály csak egy helyen: Szabédon. Nagy hátrányunkra van az is, hogy szintugy a régiebb tanítók, mint a lelkészek, nem lévén nekik már előlegesen a pálya kezdetén neveléstani ismereteik, hosszú és fárasztó tapasztalással juthatnak némi nevelői készséghez, gyakorlathoz és ismerethez, holott a lelkészek közzül is működnek némelyek, mint tanítók és tanügyi bizottsági tagok, nem is említve, hogy rendszeren iskolászói elnökök. Óhajtható volna azért, hogy lelkész növendékeinknek a neveléstanból némi előismeret nyujtassék, a minek magánál a lelkészkezdésnél is hasznát vennék. Ebből az indokból kértük lelkészjelölt koromban a „Néptanítók Lapja“ megküldését olv. egyletünknek. Örömmel látom főtanodánk „Értesítőjéből“, hogy egy II-od éves lelkész növendékünk ez irányban is kívánta magát mivelní s neveléstani értekezésével jutalmat nyert.²⁾

²⁾ A fennebb előadott tananyag és tanmenet szerint, addig is míg az újabb nevelési módszernek megfelelő tankönyvek készítetténeek, népiskolánk számára, használhatóknak tartom: a 3-ik és 4-ik osztályban Simén D. „Szent-történetek“, a 6-ik osztályban a „Keresztény vallás elemeit“, az ismétlők három osztályának Ferencz József „konfirmációi kátéja“ jó.

Mivel azonban a többi osztályok számára nincs elfogadott tankönyvünk, ajánlom a következőket:

Az 1-ső, 2-ik oszt.: Bevezetés a ker. vallásra. Irta H. Kiss Kálmán Vezérkönyv a tanító kezébe. Kókainál. Ára 60 kr. — Ker. vallás-oktatás. Weber-Turcsányi, Aigner-nél, ára 30 kr. — A ker. vallás elemi tankönyve. Német Károly, Franklin-társ, ára 60 kr. — Ugyanaz. Elméleti rész, ára 20 kr. — Erk. Olvasó könyv. Pánczél Ferencz Sárospatak, ára 16 kr.

A 3-ik és 4-ik oszt.: Német Károly említett könyvei, folytatólag. — Bibliái történetek. Papp Károly, Kókainál, ára 20 kr. — Ugyanehez Vezérkönyv, Kókainál, ára 60 kr.

Az eléadottakból azt hiszem, világos, hogy elérkezett népiskolai vallástanításunk czélszerű reformja ideje, valamint az is, hogy minő irányban kellene teendőinket megkezdenünk s folytatnunk. Azért megkísérlem ezeket néhány pontban összefoglalni s a tisztelt közgyűlésnek elfogadásra ajánlani.

1. Vétessék fel a lelkész-növendékek tantárgyai sorába a neveléstan, különös tekintettel a népiskolai vallástanítás módszerére.

2. A Seminariumokban is tanítsa a vallás-tanár a népiskolai vallástanítás módszerét.*)

3. A népiskola hat első osztályában tanítsa a vallást a rendes unitárius tanító. Ilyennek nem léte esetében a lelkész. Az ismétlődő osztályok vallástanítása, mint a konfirmálás, tétessék a lelkészek kötelességévé, tekintettel a meglevő állapotra.

Azonban már most mozgalom indítandó az iránt, hogy a népiskolai vallástanítás országosan a rendes népiskolai tanítókra bizassék felekezeti különbség nélkül.

4. Tűzessék ki pályázat a mai igényeknek és vallásos műveltségnek megfelelő vezér- és kézi könyvek írására, ugymint:

I. és II-ik oszt. számára: Vallásos irányu és erkölcsiségre vezérlő közönséges és bibliai történetekből vett elbeszéléseket tartalmazó vezérkönyv, a tanító kezébe.

III. és IV-ik oszt. számára: Ó- és új-szövetségi bibliai történetek válogatva, és biblia-ismertetés.

V-ik oszt. számára: Egyháztörténelem.

VI-ik oszt. számára: Hit- és erkölcestan. Mindenik osztályban: Imák, énekek s lehetőleg képek.

5. Szoros felállításra mind a hat rendes, s mind a három ismétlődő osztálynak.

6. A községi és állami iskolákban, egyéb tantárgyakkal egy időben ünnepélyes, nyilvános vizsgatartás a vallástanból is.

KELEMEN ALBERT.

Az 5-ik oszt: Egyháztörténelem. Bocsor Lajos, Kókai, ára 20 kr. ez kiegészítve Ferencz József Unitárius Kistüköre történeti részével.

A tanítók kezébe mindezek felett ajánlom Dr. Kiss Áron „Népiskolai vallástani módszertanát“, melyet jelen elterjesztésemnél is használtam. Kiadta Kókai. Ára 70 kr.

*) A vallástanítás módszerének tanítására már ezelőtt három évvel tétett intézkedés, s az azóta tényleg tanittatik is. (Szerk.)

JÉZUS TUDOMÁNYA TŰZ.

— Karácsoni beszéd. —

Azért jöttem, hogy e világra tüzet bocsássak, és mit akarok, ha immár meggerjedett? Luk. 12, 49.

Ünnepies érzéssel s ünnepies gondolatokkal eltelve jöttünk fel az Úrnak házába e reggelen ai. hogy a mit tizennyolczszáz év lefolyása óta szüntelen gyakoroltak a keresztény hivek, a hit világánál megújítsuk mi is urunk és megváltónk születése emlékét s ünnepszentelésünk által lerójjuk a hála és kegyelet szent tartozását az iránt, ki életével új irányt adott az emberiség törekvésének s halálval megtanított rendületlenül megállani elveink s az igazság mellett. Szép és magasztos eljárása ez a ker. egyházaknak; mert ez által nemcsak a valódi érdem iránti elismerésnek adnak kifejezést, hanem ama nagy és szent cél: a tökéletesedés felé is, melyet éppen ez ünnep tárgya, Jézus tűzött követői elé, egy újabb lépést tesznek mindazok, kik abban részt vesznek.

Menjünk el tehát ai mind Bethlehemig és lássuk meg a dolgot, melyet az úr nekünk megjelentett; menjünk el gondolatban ama kis országba, mely az igaz valóságoknak megszentelt földe; hol annyi vér folyt el az Isten igaz imádása utáni szent küzdelemben s oly sok nemes szív hamvadott el megváltója utáni vágya égő tüzeiben! Menjünk el oda, hol a napkeleti bölcsek a zsidók most született királyát puhatolva keresik s az angyali karok dicsőséget zengenek a magosságban lakozó Istennek s egyszersmind hirdetik e földön a békességet és az emberekhez való jóakaratot; oda, hol minden szív, mintegy lázban ég a születés feletti örömtől s a vén Simeon is immár békével hal meg, mert látták szemei a világ idvezítőjét, kit sok próféták és királyok kívántak volna látni, de nem láthaták; menjünk oh menjünk oda, hol zengett amaz égi szózat: ez az én szerelmes fiam, őtet hallgassátok!

De mi ez? az általános, a köz örömet minő zokogás és ve-lőt szaggató sirás zavarja meg? miért szaggatják meg ruháikat s